

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

PUDUNGWANA 2016

MATSHWAO: 80

NAKO: Dihora tse 2½

Pampiri ena e na le maqephe a 27.

DITAELO LE DIKELETSO HO MOHLAHLOBUWA

1. Bala ditaelo tsena ka hloko pele o qala ho araba dipotso.
2. O se ke wa latella ho bala pampiri yohle. Tadima pele papetla ya dikahare leqepheng la bone, mme o tshwaye dinomoro tsa dipotso tse botsitsweng dibukeng tseo o ithutileng tsona selemong sena. Ha o entse sena, bala dipotso tseo, mme e be o kgetha tseo o ratang ho di araba.
3. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO TSE THARO, e leng:

KAROLO YA A:	Dithothokiso	(30)
KAROLO YA B:	Padi/Sengolwa sa Boholoholo	(25)
KAROLO YA C:	Tshwantshiso/Terama	(25)
4. Araba dipotso tse HLANO kaofela: tse THARO (3) KAROLONG YA A, E LE NNGWE (1) KAROLONG YA B le E LE NNGWE (1) KAROLONG YA C ka mokgwa ona:

KAROLONG YA A: DITHOTHOKISO
Dithothokiso tseo o di rutilweng – Araba dipotso TSE PEDI.
Thothokiso eo o sa e rutwang – O TLAMEHA ho araba potso ena.

KAROLONG YA B: PADI/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO
Araba potso E LE NNGWE: Padi kapa Sengolwa sa Boholoholo.

KAROLONG YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA
Araba potso E LE NNGWE.
5. KGETHO YA DIPOTSO KAROLONG YA B (PADI) kapa SENOLWA SA BOHOLOHOLO LE YA C (TSHWANTSHISO/TERAMA)
 - Araba dipotso tsa padi le terama tseo o ithutileng tsona FEELA.
 - Araba potso E LE NNGWE E TELELE ya moqoqo le E LE NNGWE ya dipotso TSE KGUTSHWANE. Haeba o araba potso e telele ya moqoqo KAROLONG YA B, o lokela ho araba dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA C. Haeba o araba potso tse kgutshwane KAROLONG YA B, o lokela ho araba potso e telele ya moqoqo KAROLONG YA C. Sebedisa lenanennetefatso le hlahisitsweng leqepheng la 5 ho etsa kgetho ya hao.
6. BOLELELE BA DIKARABO
 - Potso e telele ya moqoqo wa Thothokiso e lokela ho arajwa ka mantswa a 250–300.
 - Dipotso tse telele tsa moqoqo tsa Padi/ya Sengolwa sa Boholoholo le Tshwantshiso/Terama di lokela ho arajwa ka mantswa a 400–450.
 - Bolelele ba dikarabo tsa dipotso tse kgutshwane bo tla laolwa ke kabo ya matshwao. Tsepama potsong, mme o se ke wa tswa lekoteng.
7. Latela ditaelo tse hlahang qalong ya KAROLO ka NNGWE ka hloko.
8. Nomora dikarabo tsa hao jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ena ya dipotso.

9. Qala KAROLO E NNGWE le E NNGWE leqepheng LE LETJHA.
10. Sebedisa nako ya hao ka mokgwa o latelang:
 - KAROLO YA A: Metsotso e 40
 - KAROLO YA B: Metsotso e 55
 - KAROLO YA C: Metsotso e 55
11. Ngola ka mongolo o makgethe mme o balehang.

LEQEPHE LA DIKAHARE

Dintlha tse hlalisitsweng leqepheng lena di tla o thusa ho kgetha dipotso tseo o ratang ho di araba ntle le ho qobelleha hore o bale pampiri yohle.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO			
Dithothokiso tseo o di rutilweng: Araba dipotso TSE PEDI feela ho tsena.			
NOMORO YA POTSO	MOFUTA WA POTSO	MATSHWAO	NOMORO YA LEQEPHE
1. 'Mmadiberwane'	Potso e telele ya moqoqo	10	6
2. 'Re ka kgona'	Dipotso tse kgutshwane	10	7
3. 'O emetseng'	Dipotso tse kgutshwane	10	8
4. 'Ke a mo leboha'	Dipotso tse kgutshwane	10	9
MMOHO LE			
Thothokiso eo o sa e rutwang: O TLAMEHILE HO ARABA potso ena.			
5. 'Bophelo'	Dipotso tse kgutshwane	10	10
ELA HLOKO: Araba potso E LE NNGWE E TELELE le E LE NNGWE ya TSE KGUTSHWANE. Ha o araba potso e telele KAROLONG YA B, o lokela ho araba e kgutshwane KAROLONG YA C. O lokela ho araba potso E LE NNGWE feela KAROLONG YA B le YA C.			
KAROLO YA B: PADI/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO			
PADI: Araba potso E LE NNGWE feela bukeng eo o e rutilweng.			
6. <i>Botsang lebitla</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	11
7. <i>Botsang lebitla</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	11
8. <i>Diepollo</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	13
9. <i>Diepollo</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	13
10. <i>Mme</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	15
11. <i>Mme</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	15
KAPA			
SENGOLWA SA BOHOLOHOLO: Araba potso E LE NNGWE feela ho sengolwa sa bohoholo.			
12. <i>Ke Qati e a Lomisanwa</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	17
13. <i>Ke Qati e a Lomisanwa</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	19
KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA			
Araba potso E LE NNGWE feela bukeng eo o e rutilweng.			
14. <i>Seyalemoya</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	22
15. <i>Seyalemoya</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	22
16. <i>Haeso Mafotholeng</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	25
17. <i>Haeso Mafotholeng</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	25

ELA HLOKO: DIKAROLONG tsa B le C, e NNGWE ya dipotso tse arajwang e tlameha ho ba ya MOQOQO, ha e nngwe e lokela ho ba ya di dipotso TSE KGUTSHWANE. Ha o a lokela ho araba dipotso TSE PEDI tsa mofuta wa moqoqo kapa TSE PEDI tsa mofuta wa dipotso tse kgutshwane.

LENANENNETEFATSO

Sebedisa lenanennetefatso lena qetellong ho nnetefatsa hore na efela o arabile dipotso tse hlokehang.

KAROLO	NOMORO TSA DIPOTSO	PALO YA DIPOTSO TSE LOKELANG HO ARAJWA	TSHWAYA (√)
A: DITHOTHOKISO (<i>tseo o di rutilweng</i>) (Potso e telele ya moqoqo KAPA dipotso tse kgutshwane)	1–4	2	
A: THOTHOKISO (<i>eo o sa e rutwang</i>) (Dipotso tse kgutshwane)	5	1	
B: PADI (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya dipotso tse kgutshwane)	6–11	1	
C: TSHWANTSHISO/TERAMA (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya dipotso tse kgutshwane)	12–15	1	
PALO YOHLE YA DIPOTSO TSE LOKELANG HO ARAJWA.		5	

ELA HLOKO: DIKAROLONG TSA B le C, nnetefatsa hore o arabile potso E LE NNGWE YA MOQOQO le e NNGWE YA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE. Ha o a lokela ho araba potso TSE PEDI tsa moqoqo kapa TSE PEDI tsa dipotso tse kgutshwane.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO

Karolong ena o botsitswe dithothokiso tse HLANO (POTSO YA 1–5). Araba dipotso TSE THARO feela.

DITHOTHOKISO TSEO O DI RUTILWENG

Kgetha mme o arabe dipotso TSE PEDI feela dithothokisong tseo o di rutilweng selemong sena (POTSO YA 1 ho isa ho POTSO YA 4). O TLAMEHA ho araba POTSO YA 5, e leng thothokiso eo o sa e rutwang.

POTSO YA 1: POTSO E TELELE YA MOQOQO

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

Mmadiberwane – T Leballo

- 1 Basadi ba ne ba mo ila sekgethe,
- 2 Basadi ba ne ba mo nena ba mo kwekwetla,
- 3 Malapeng ho ne ho jelellwa ka yena,
- 4 Majwaleng ho ne ho tlola la hae lebitso,
- 5 Basadi e le bahlolohadi banna ba phela,
- 6 Bana e le dikgutsana bontata bona ba phela.

- 7 Banna o ne a ba entse letetekgu,
- 8 A ba folletse sa difaha kgweleng,
- 9 Banna ba ne ba mo rata ba mo kgumamela,
- 10 Bana ba batho ba fetotswe dikolofane,
- 11 Bana ba batho ba fetohile diepamokoti,
- 12 Ba mo kgella metsi ba hlatswa diaparo.

- 13 Banna ba ne ba jeswa phehla mokobolo,
- 14 Ba jeswa fiatana motsheare wa lengeta,
- 15 Ba e foqwa ho thwe ha e bolae e a thapisa,
- 16 Mosadi a ba phatsitse ka hare le bohale,
- 17 Mosadi a ba seseditse ka *bheka mina ndedwa*;
- 18 Banna ba siya malapa ba hlala basadi.

- 19 A kgobohelwa Ratjotjose wa Makgwakgweng,
- 20 A bua le maikutlo a qeta le pelo,
- 21 Hore enwa mosadi o tla be a thape,
- 22 Enwa ngwanana o tla mo ruta pula,
- 23 A mo phetshele jwalo sa nta lekoko.

Thothokiso ena ke ya tomatso kapa phoqo; ho yona sethothokisi se phoqa Mmadiberwane ka ho pepesa boitshwaro ba hae bo bobbe. E sekaseke mme o hlalose kamoo sethothokisi se sebedisang **kgokahano ya mela** le **kgetho ya mantswe** kateng ho pepesa boitshwaro bona bo bobbe ba mosadi enwa. Karabo ya hao e be bolelele ba mantswe a 250–300.

[10]

POTSO YA 2: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

Re ka kgona – RN Phume

- 1 Re ka kgona neng?
 2 Ha feela re ikemiseditse:
 3 Re entse qeto le pelo tsa rona:
 4 Re itetile difuba re le bahlabani,
 5 Re hahamaletse pele moo ntlo e tjhang:
 6 Re tobile sepheo hoba ke sa rona:
 7 Re itse: pele-ya-pele Mabewana!
- 8 Bokgoni bo matla ha bo sitwe ke letho:
 9 Bo sebete sa ho beha tau setswetse,
 10 Bo mohau hodima dira esita le metswalle,
 11 Bo matla ho ka etsa tse mpe esita le tse ntle:
 12 Bo benya sa naleli le hara la bonkantjana!
- 13 Tsa bona tsohle di pontsheng,
 14 Tsa bona di pepeneneng di kganyeng:
 15 Di boetse di a boheha.
 16 Ebile di boetse di a makatsa!
- 17 Bohle ba tla kgona:
 18 Ha ba hlotse, ba tla thola jwang?
 19 Ba tla thola jwang ba thabile?
 20 Ba thabetse bahale,
 21 Mme ba thabetse bahlodi;
 22 Ba thabetse baphethi ba merero,
 23 Beso, le lona le tla kgona!

- 2.1 Ke sebetsa sefe sa bothothokisi se sebedisitsweng molathothokisong wa 1, mme se sebedisitswe ka sepheo sefe? (2)
- 2.2 Hlalosa hore na sethohokisi se sebedisitse papiso jwang molathothokisong wa 12 ho hlakisa matla a bokgoni. (2)
- 2.3 Bolela mofuta wa phetapheto e sebedisitsweng melathothokisong ya 13 le 14 o be o hlalose bohlokwa ba yona meleng eo. (2)
- 2.4 Molathothokisong wa 14 ho siilwe lentswe lena 'diketso'. Hana bokgabo boo ba bothothokisi bo bitswa eng? (1)
- 2.5 Ntle le lebotsi, ke sebetsa sefe se seng sa bothothokisi se sebedisitsweng molathothokisong wa 18? (1)
- 2.6 Hlalosa molaetsa o fuperweng ke temanathothokiso ya ho qetela ka polelo E LE NNGWE. (2)

[10]

POTSO YA 3: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

O emetseng – TJ Mahapa

- 1 Hantlente molato keng sephoqo towe,
 2 Ha o dutse lapeng o ahlame,
 3 Tlasa bethe e le lao sa hao,
 4 Ha thunya se lla se kgabola?
- 5 Tjhaba ke sela se a itseka.
 6 Ntwa se e lata letailane,
 7 Se re: 'Ha e boye Afrika, ha e boye',
 8 Wena o ahlame tlong phauphau towe.
- 9 Hela, nkahlama phaphama,
 10 Tadima ba masea bana ke bane,
 11 Ba a lwana ba a itseka,
 12 Wena o emetseng?
- 13 Hela tsheremoloha wena, tsoha,
 14 Ikise o yo lwana nkahlama,
 15 Aforikeng e ntjha le wena o be le seabo,
 16 Kapa o emetseng?
- 17 Ha ho kgomo sebeletsa pere mona,
 18 Ha tjhaba sa Rantsho se itseka, lwana,
 19 Lesa ho tsherehana o peraletse lapeng,
 20 Kapa o tla re o emetseng?
- 21 Bua hle wa mma ntome tsebe,
 22 O emetseng o phuthile matsoho.
 23 Ha tjhaba seno se itseka se lwana,
 24 Kapa o bona se sua rapo la puleng?

- 3.1 Sethothokisi se sebedisitse bokgabo bofe molathothokisong wa 3 ka tshebediso ya lentse lena 'lao'? Bolela bohlokwa ba bokgabo boo. (2)
- 3.2 Bolela mofuta wa phetapheto e sebedisitsweng molathothokisong wa 4 ka tshebediso ya mantsewe 'lla' le 'kgabola'. (1)
- 3.3 Molathothokisong wa 6 ho sebedisitswe tatellano e sa tlwaelehang ya mantsewe. Hana sebetsa see sa bothothokisi se bitswa eng? (1)
- 3.4 Bolela sekapuo se sebedisitsweng molathothokisong ya 10 le 11, o be o bolele kamoo se thusang kateng tlhahisong ya temanathothokiso eo. (2)
- 3.5 Ke maikutlo afe a hlhiswang ke sethothokisi temanathothokisong ya 5? (2)
- 3.6 Ke bokgabo bofe boo sethothokisi se bo sebedisitseng molathothokisong wa 18, mme bo thusa jwang ho finyelletsa moelelo molathothokisong oo? (2)

[10]

POTSO YA 4: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

Ke a mo leboha – PM Ramathe

- 1 Ka mehla ha ke sheba tsa hae diketso,
2 Ke tsota tsa hae dimakatso,
3 Ke boha ba hae bokgabane
4 Ke utlwa ke mo hlompha.
- 5 Ka mehla ha le tjhaba le lelekisa lefifi,
6 Le kgantshetsa tsa mmopi dibopuwa,
7 Le tjhabela dipalesa makgatsikgatsi,
8 E, ke utlwa ke mo tlotla.
- 9 Ha ke thalatsa ka a ka mahlo,
10 Ke lekola sa Mmopi ka seng sebopuwa,
11 Ke hlokomela morero wa hae ka sona,
12 Ke utlwa ke nyahama mooko.
- 13 Ka mehla ha ke tadima tlhase tsa batho,
14 Ke hlahloba tlhase tsa batho ka ho fapana,
15 Ke lemoha bokgopo ba bona,
16 Ke utlwa ke hloka botho.
- 17 Ka mehla ha dinonyana di bina makodilo,
18 Di pakahatsa tjhabo ya letsatsi,
19 Di rorisa bitso la hae,
20 Ruri ke ananela bohoho ba hae.
- 21 Ka mehla motho ke naletsana e pela kgwedi,
22 Bohoho ba hae ho laela le ho busa.
23 Empa o busa ka lonya le leeme,
24 Empa ha e le teboho yona o a e hloka.

- 4.1 Bohlokwa ba enjambamente/molamotjetje/molatswelli o sebedisitsweng molathothokisong wa 3 ke bofe? (2)
- 4.2 Hlalosa bohlokwa ba tlhelo e sebedisitsweng molathothokisong wa 6. (2)
- 4.3 Hlalosa maikutlo a fuperweng ke temanathothokiso ya 3. (2)
- 4.4 Ke phetapheto ya mofuta ofe e fumanwang melathothokisong ya 13 le 14? (1)
- 4.5 Fana ka mofuta wa karaburetso o hlahellang temanathothokisong ya 5. (1)
- 4.6 Hlalosa mookotaba wa thothokiso ena ka polelo E LE NNGWE. (2)

[10]**MMOHO LE**

THOTHOKISO EO O SA E RUTWANG

ELA HLOKO: O TLAMEHA ho araba potso ena.

POTSO YA 5: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse tla e latela.

Bophelo – J Ramathe

1	Keletso ke ena nnake
2	Thaka e tshesane nkutlweng,
3	Ke bua le lona ke a hlekebanya,
4	Bophelo ha se yona potele e kgwathwang ka lehlaka.
5	Batho re meneka sa noha ya metsi,
6	Kajeno re thabile hosane re swentse,
7	Ho robala ke ho fetoha,
8	Ke bophelo ke tla etsa eng nna?
9	Nnake thuto pele ho monate,
10	O se lebelle ho etsetswa
11	Ha ho kgomo sebeletsa pere,
12	Bophelo bo batla mamello.
13	O se mpone ke le tjena,
14	Boroko ha ke bo tsebe,
15	Bokgoba ke kgale ke bo lahlile,
16	Hoba bophelo bo batla phokojwe,
17	Taelo ke eo ke e lebisa ho lona,
18	Ke bua le batjha ba ho tjho,
19	Tlhompho ho motswadi e tla rena,
20	Ke bophelo sebeletsa tokoloho ya moya.

- 5.1 Hlalosa seo sethothokisi se se boelang ha se re 'bophelo ha se yona potele e kgwathwang ka lehlaka'. (2)
- 5.2 Tshebediso ya mantswe ana a mabedi '*thabile*' le '*swentse*' molathothokisong wa 6 e re bopela sebetsa sefe sa bothothokisi? (1)
- 5.3 Bolela sekapuo se sebedisitsweng molathothokisong wa 5, o be o bolele kamoo se totobatsang moelelo wa mola oo kateng. (2)
- 5.4 Temathothokiso ya 3 e fupere mohopolo ofe o matlafatsang sehlooho sa thothokiso ee? (2)
- 5.5 Sehalo se sebedisitsweng thothokisong ee kaofela ke se jwang? (1)
- 5.6 Bolela molaetsa wa thothokiso ena. (2)

[10]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30**

KAROLO YA B: PADI/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

Araba potso ya buka eo o ithutileng yona karolong ena.

Kgetha mme o arabe potso E LE NNGWE feela, potso e telele ya moqoqo kapa ya dipotso tse kgutshwane.

HOPOLA: Ha o araba potso e telele ya moqoqo KAROLONG YA B, o tlameha ho araba ya dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA C.

PADI**POTSO YA 6: POTSO E TELELE YA MOQOQO****BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**

Bangodi ba sebedisa semelo sa baphetwa ho roteletsa diketsahalo tsa pale sengolweng. Sekaseka o be o qaqise kamoo semelo sa Mohanuwa se thusang ho ntshetsa pele diketsahalo tsa poloto sengolweng sena kateng. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 7: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA A

'Ha se mohlolo ka wena ngwanaka ha e le mona o hahlaula.' Ke monnamoholo eo, a imolla mopotjwana wa hae. 'Ha o le mohahlaula o ithuta dintho tse ngata, tseo batho ba phelang ha monate ba sa di tsebeng. O ithuta ntho tse thata, tse boima tse tsejwang ke diparolathota, ntho tse phelang naheng.'

'Ho phela thoteng o a sotleha ntatemoholo,' ke Tsietsi eo, a leka ho bontsha monnamoholo hore nahathote ha se habo motho. 'Nahathote ha ho ngwaneno, ha ho motswalle, tsohle di matleng a hao. Tsietsi nna ke ithutile ntho tse ngata ha ke ntse ke haola le dinaha, ke le petswamajweng, ke thiba ka mona le ka mane. Ha o dutse nqa E LE NNGWE, batho ba o tlwaela haholo, ba be ba o hlwe hlooho, ba hopole eka o tseketsake athe o mpa o leka ho ba etsa batho.'

'Ho phela tseleng ho etsa hore o dule kelello e le tjhatsi, e emetse eng kapa eng. O hopole lentswe la Sesotho le reng mohale o tswa maroleng.'

- 7.1 Baphetwa baa ba babedi ba buisanang qotsong e ka hodimo ba amana jwang? (1)
- 7.2 Ditaba tsa qotso ena di pepesa ho tshwana ho itseng dipakeng tsa Ramabanta le Tsietsi. Hlalosa seo ba tshwanang ka sona. (2)
- 7.3 Hobaneng ha Tsietsi le Tseleng ba ne ba tshepile moru palehong ya bona? (1)
- 7.4 Ke ketsahalo efe E LE NNGWE e bopang tlhekelo ya padi ee? (1)
- 7.5 Hlalosa ka botlalo ketsahalo e ileng ya tsosa moya wa boiphethetso ho Tsietsi paleng ena. (2)

- 7.6 Hlalosa kamoo bophelo ba Dibakiso bo ileng ba nka mothinya o neng o sa lebellwa kateng ha a se a hodile. (2)
- 7.7 Qwaketsano ya Tsietsi le mapolesa e kgaba ka tomatso ka nako tsohle hoo mapolesa a salang a tshwere hlolo ka boya. Hlalosa polelo ena ho ya ka kutlwisiso ya hao ya ditaba tsa padi ena. (2)

MMOHO LE

TEMA YA B

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

Kajeno ba boetse ba tlamehile ho ipha naha. Ebe ba tla baleha ho fihlela neng? Ebe e tla ba dihlahlasolle ho fihlela neng? Ebe ba tla hloka sebeso ho fihlela neng? Ebe ke eng eo ba e abetsweng lefatsheng lena? Ebe ba tla fella kae lefatsheng?

Ba dumedisa ka dikgapha. Ba tshwarana ka matsoho. Tseleng a pepa lesea la hae. Ba kena tseleng. Ba ipha dimenyane. Ba ne ba ikemiseditse ho ya itshireletsa, ba ipata moo ba ka ipatang teng. Hoo ba neng ba ho batla e ne e le hore lesea lena la bona le hole ka kgotso. Empa ho ne ho se ho hlakile hore ho tla ba thata haholo. Ho ne ho se ntse ho hlaka hore lena lesea le tswalletswe morearea.

Ha mapolesa a fihla motseng, Tsietsi le Tseleng ke ha ba le sebakana. Morusu o ileng wa ba moo motseng ha mapolesa a phenya, a phenyekolla, ke o sa tlo lebalwa kapele motseng oo wa Motsitseng. Re ka mpa ra kena moreareeng o ileng wa bitoha mane morung moo Tsietsi le Tseleng ba ileng ba balehela teng. Ba ne ba hlile ba tshepa moru. Tsietsi o ne a kwetlisitswe hantle mona, mme ha ba le moo tsebo eo e ne e sebetsa haholo. Morung ho ne ho ena le moaho o seng o wela, oo ho bonahalang hore e ne e le lelwala kgale. Tsietsi o ne a kile a feta moo, mme o ne a o tseba hantle. Ba hla ba leba ho ona ba ngotlile mohwasa, ka kgopolo ya hore ha ho ya ba bonang.

- 7.8 Bolela hore ebe ke hobaneng ha baphetwa baa ba babedi ba dumedisa ka dikgapha pele ba kena tseleng. (2)
- 7.9 Ketso ya hore Tsietsi a hane ho amohela kopo ya Mohanuwa ya hore ba kgutlelane e ntshetsa pele kgohlano jwang? (2)
- 7.10 Hlalosa kamoo mongodi a sebedisitseng *thehello ya mabitso* ka nepahalo kateng ha a ne a reha ngwana wa Tsietsi le Tseleng lebitso. (2)
- 7.11 Ho ya ka diketsahalo tsa padi ee, ebe ke mophetwa ofe eo e leng mothusi wa mophetwa wa sehlooho ntle le monnamoholo Ramabanta le mofumahadi wa hae? Hobaneng ha o realo? (2)
- 7.12 Semelo sa moruti Moshebi se thusa jwang ntshetsopeleng ya ditaba tsa padi ee? (2)
- 7.13 Bontsha kamoo lenyalo la Tsietsi le Tseleng le ileng la nka mothinya o sa lebellwang kateng. (2)
- 7.14 Hangata tebello ya babadi sengolweng ke hore botle bo hlole bobo. Na ho jwalo sengolweng see kapa ha ho jwalo? Tshehetsa ka ntlha E LE NNGWE feela. (2)

[25]

POTSO YA 8: POTSO E TELELE YA MOQOQO***DIEPOLLO – T Seema***

Bangodi ba sebedisa semelo sa baphetwa ho roteletsa diketsahalo tsa pale sengolweng. Sekaseka o be o qaqise kamoo semelo sa Dikenkeng se thusang ho ntshetsa pele diketsahalo tsa poloto sengolweng sena kateng. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 9: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE*****DIEPOLLO – T Seema***

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA C

Hore e be ha ke tsebe se etsahetseng ka Zeblon, ke ne ke sa phomole moyeng. Le ba habo ke ne ke sa tsebe le moo ba leng teng. Feela ke ne ke tshwengwa ke hore ka tsatsi le leng ha ke teanya mahlo le bona ke tla re ngwana bona o jewe keng? E re kaha dipampiri tsa ditaba di tletse le naha ena, mohlomong ba tsebile kaha o ntse a batlwa ke mapolesa. Ha Dikenkeng a nketetse re ne re bua kgafetsa ka Zeblon. Ka nako e nngwe ke ne ke qholotswa ke ha re ka bona sehlooho sa ditaba se buang ka *Special Branch* pampiring ya ditaba. Kapa moo ho ngotsweng ka kgohlano ya lekgowa le motho e motsho. Dikenkeng, jwalo ka nna o ne a nka ho nyamela ha Zeblon e le mohlolo.

'Empa mokgotsi a ko bue hantle.' Ha o nahane hore mohlomong Ramokgopa o ile ha habo Tshwane? Ke bua tjena hobane ke habo. Le batswadi ba hae ba phela teng, ebe ha a o tsebise hobane a nahanela hore wena le Selatola le qeteletse le sa fihla Mangaung.

'A ke ke a etsa ntho ya mofuta o jwalo. O ne a hlola a mpoelletse hore moo ke moo a ke keng a hlola a le beha le ho le beha ha eba a ntse a rata ho phela. Ha a tla ya sekolong moo Mangaung o ne a se a behilwe merebele ke mapolesa hona ha habo kwana. A ka balehela hohle ka ntle kapa ka hara naha e seng Tshwane.'

- 9.1 Baphetwa baa ba babedi ba hlahellang qotsong e ka hodimo ba amana jwang? (1)
- 9.2 Mophetwa wa sehlooho ke ofe ho baphetwa baa ba babedi ba buisanang qotsong ee? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 9.3 Ebe sepheo sa mongodi sa ho kopanya Diepollo le nkgono ya dulang pela posong ke sefe? (2)
- 9.4 Ebe karabo ya mosadimoholo ya neng a dula pela posong e ile ya thusa Diepollo jwang qakeng eo a neng a e na le yona? (2)
- 9.5 Diepollo o ile a tshwantshisa monna e mong le Zeblon ka tsatsi le leng ha a ne a le Mangaung. Ebe ketsahalo ee e re bopela mothinya o sa lebellwang ka tsela e jwang? (2)

- 9.6 Seabo sa Moses, mohlankana wa Dikenkeng, ke sefe kgodisong ya kgohlano ya pale ee? (2)
- 9.7 Hlalosa kamoo tikoloho ya Mahlwenyeng e bileng le seabo kateng bokamosong ba Diepollo. (2)
- 9.8 Hlalosa ketsahalo E LE NNGWE e neng e etswa ke Diepollo nako le nako ha a ne a kopana le Dikenkeng e neng e mmakela mathata. (2)
- 9.9 Ebe setswalle sa Dikenkeng le Diepollo se thusitse jwang ntshetsopeleng ya pale ee? (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA D

Ha ho eella horeng ya borobong ke ne ke eme haufi le poso ha ke bona setsohatsana sena se dutse lejweng pela tsela. Jwalo ka batho ba bang bao ke kopaneng le bona pele, ke ile ka mmotsa ka motho ya tshwanang le eo ke mmatlang. O ile a kgutsa motsotswana pele a nkaraba, le nna ke ne ke dumellana le yena. Batho bao ke kopaneng le bona pele ho mona dikelello tsa bona di ne di kgutlela morao ka dilengwana tse mmalwa tse fetileng, yena o ne a kgutlela morao ka mashome a dilemo.

Batho bao ke ba botsitseng pejana, ba ne ba nahana ka batho ba mmalwa bao ba ba tsebang. Empa yena o ne a nahana ka motho e mong le e mong ya ntseng a phela Rammulotsi le ba seng ba patilwe mabitleng. O ne a tlamehile ho nka motsotswana ho kgotsofatsa leeto la kelello. Setsohatsana se ile sa supa ntlo e nngwe ka lere, yaba o re: Ngwanaka a ko botse ntlong ela. Batho ba teng ba tswa Lesotho, ha motho eo ke tsebang hore o tswa Mahlwenyeng, Matsieng. Ka tloha ke lebile ntlong ka tshepo ya hore mohlomong ho batla ha ka ho nkukileng letsatsi kaofela ho fella mona, mohlomong le yena mosadimoholo o mpile a tswafa feela, a ka be a mpoelletse hore le ha a ntjebile ke tshwana le mme. Nka dumela ka ho kgodiseha, hore mosadimoholo o ne a tseba hore mme o tlohile Mahlwenyeng a na le ngwana wa ngwanana, eo a sa mo tsebang kgolong ya hae.

- 9.10 Ketsahalo ya hore *Diepollo* a fumane bana babo e fetola bophelo ba hae ka tsela e jwang? (2)
- 9.11 Ebe dikahare tsa padi ee di hlahisa ho thulana ha ditaba tsa setso le tsa sejwalejwale ka tsela e jwang? (2)
- 9.12 Hlalosa kamoo mongodi a sebedisitseng *thehello ya mabitso* kateng ha a ne a reha Matshediso, ngwanabo *Diepollo* lebitso leo. (2)
- 9.13 Ako hlalose mookotaba wa padi ee ka polelo E LE NNGWE e jereng mohopolo wa sehlooho. (2)

[25]

POTSO YA 10: POTSO E TELELE YA MOQOQO**MME – NP Maake**

Bangodi ba sebedisa semelo sa baphetwa ho roteletsa diketsahalo tsa pale sengolweng. Sekaseka o be o qaqise kamoo semelo sa Mme se thusang ho ntshetsa pele diketsahalo tsa poloto sengolweng sena kateng. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 11: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****MME – NP Maake**

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA E

'Ha re ye re ilo bona hore Mme o ntse a e ya jwang,' ke Mmateboho a bua le Masesi. Enwa motswalle wa hae o ne a se a phutha nthwana tsa hae a itokisetsa ho ya ha hae. 'Ho lokile, ke se ke tla utlwa ka wena ha o kgutla. Ke tla ya mmona le wena hosane, ha jwale ke na le mosebetsi o mongata haholo,' a tjho a se a kena tseleng. Ba tswa le bona, Masesi le Mmae ba notlela ba kena tseleng ho ya ha Diseko le Lesole maloma Masesi. Ha ba fihla, ba fumana Mme a tshwarehile haholo, a bile a sekame moalong wa hae. Leha a ne a bajwa tjena, e ne e se motho ya tlohellang mmele hore o tepelle. Ka mehla ba ne ba fumana a itiisitse, a dutse kantle, kapa a ntse a fiela lebala, kapa a etsa hona le hwane.

Ha Mmateboho a mmona, a utlwa a sehwa ke letswalo, eka ho na le ntho e tla etsahala ka Mme. 'Ho ntse ho ya jwang, Mme,' ho botsa Mmateboho.

'Ho ntse ho tshwana le maoba le maobane, ngwaneso,' ho araba Mme, ka moo a neng a ye a arabe ka teng kamehla.

'Ke a tseba hore ha Mme a bua tjena a be a sa batle ho bua. Na ha o bone hore re ye ngakeng kapa sepetlele?' a botsa a amehile maikutlo, mosadi wa batho. Masesi le yena o ne a shebile Mme ka mahlo a haulang, a bona hore mmele wane o tletseng, o se o fokotsehile, le lebala lane le letle, le se le fifetse haholo, mme ho tswile le diso tse ronang sefahleho sa Mme.

- 11.1 Baphetwa baa ba babedi ba hlahellang qotsong e ka hodimo ba amana jwang? (1)
- 11.2 Mmateboho o kgakgathwa ke letswalo ha a sheba Mme ha a le diphateng tse tjhesang. Ebe tswalo lee la hae le re senolela eng? (2)
- 11.3 Ditaba tsena tse qotsong ena di pepesa ho tshwana ho itseng dipakeng tsa semelo sa Mmateboho le sa Mme. Qaqisa hore ba tshwana ka eng. (2)
- 11.4 Ketso ya Tsekiso ya ho hlanohela Dikeledi e thusa jwang ho ntshetsa pele diketsahalo tsa poloto sengolweng see? (1)

- 11.5 Ke mofuta ofe wa kgohlano o hlahiswang ke dipuo tsa Bothabisile nakong eo Tsekiso a neng a iponahatsa hore ha a sa na lerato ho Dikeledi? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 11.6 Tharahano e hlahella ketsahalang efe pading ee? (1)
- 11.7 Hlalosa tomatso e hlahiswang ke kamano ya Mme le Mmateboho. (2)
- 11.8 Ha o ne o le Mme na o ka be o ile wa rata Mmateboho le bana ba hae jwalo ka ha Mme a ile a etsa? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA F

'Ke utlwa le nqaka. Haesale mora wa lona a nyala ausi Mmateboho, ha le so ka ba le le beha mona. Empa kajeno ha ho hlahile tsietsi, bakeng sa hore le hlakole bohlaswa, le re tshedise, le tla le jere dikaqa tsa mantswe a hlabisang ditlhong. Ba bang ba lona mona ke ne ke ntse ke ba mametse ha ba ntse ba re basadi ba ditoropong ba jwangjwang. Re ntse re le mametse. Ha le bona re sa batle ho re letho, ke yona ntho e etsang hore le bone eka ha re le utlwe, mme ha re bone le diketso tsa lona. Ba bang ba lona ba nahana eka ha re bone le ha ho ntse ho nkuwa ntho tsa ausi Mmateboho, hobane le re ha a bone o dutse materaseng. Ke re le mmamele hantle, lona bontate le bomme, hore rona batho ba Kgauteng, jwalo ka ha le re bolela, ha re diphoofolo, re batho jwalo ka lona. Hoja re ne re le diphoofolo, re ka be re le lelekile ka sehloho mona, ka baka la puo tsena tsa lona tse nyedisang.'

Leha kgalefo e ne e batla ho iketsetsa seo e se ratang ka yena, o ne a ikutlwa hantle hore ha a ka a e dumella hore e mo laole, a ke ke a kgona ho bua hantle le bona, mme ba ke ke ba mo utlwa hantle le bona, seo a batlang ho ba bolella sona. Motho a phethola mafika, ha ba ha makala le yena Mmateboho, ya neng a nahana hore mohatsa kgaitsemi ha a mo rate. Ha a ntse a bua tjena a utlwa a imoloha. Thollo yena o ne a swabile le ho feta bohle. A lakatsa eka a ka be a ile a buisana le mohatsae hantle, a botsisisa taba tsa Mme enwa.

- 11.9 Ke mang ya buang mantswe aa a qotsong e ka hodimo, mme o a bua ka lebaka lefe? (2)
- 11.10 Dipuo tsa Bafokeng ba Matatiele di utulla maikutlo a nang le tshekamelo le leeme. Bontsha kamoo tshekamelo le leeme di hlahiswang kateng sengolweng sena. (2)
- 11.11 Ke ka lebaka la eng ha Dikeledi a ile a thoba lapeng letsatsi pele ho lenyalo la hae? (1)
- 11.12 Bolela hore ho halefa ha Diseko ho ile ha nka mothinya o neng o sa lebellwa ka tsela e jwang pheletsong ya sengolwa sena. (2)
- 11.13 Mongodi o atlehile ho totobatsa hore Mme ke mme wa mmankgonthe. Dumellana le polelo ena o tsepamisitse maikutlo ho ketsahalo E LE NNGWE feela eo a e entseng ha a sa phela. (1)

- 11.14 Teketliso/Phanyeho/Tebello ke ha mmadi a sala a batla ho tseba haholwanyane ka ketsahalo e itseng sengolweng. Qolla ketsahalo E LE NNGWE moo mongodi a sebedisitseng lewa lena teng. (2)
- 11.15 Mmateboho o ile a ikgutsetsa ha Bafokeng ba Matatiele ba ne ba mo tjodietsa. Hlalosa hore na sena se mo senola e le motho wa semelo se jwang. Tshehetsa karabo ya hao. (2)

[25]

KAPA

SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

Araba potso E LE NNGWE feela ho sengolwa sa bohohoholo.

POTSO YA 12: POTSO E TELELE YA MOQOQO

KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela

Sekaseka tshomo ya 'Mmutlanyana le Taumoholo' le 'Seboko sena sa Bakoena' o ipapisitse ka maele a Sesotho ana a reng, 'Bohlale ha bo ahe ntlong e le nngwe' mme o bontshe kamoo ntwana e sa lwanweng ka dikgoka feela, empa ho sebediswang le bohlale kateng. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

TEMA YA G

MMUTLANYANA LE TAUMOHOLO

Ba re e ne e le Mmutlanyana le Taumoholo ba dula mmoho, mme ba bolawa ke tlala. Mmutlanyana a re: 'Ntatemoholo, ha re hahe lesaka.' Yaba ba haha lesaka leo. Ha ba qetile, ke ha Mmutlanyana a re: 'Jwale ntatemoholo, ke tla hoeletsa diphoofolo tsohle hore di tle; ke di bolelle hore Taumoholo o shwele, mme e tle e re diphoofolo tsena ha di fihla di kena ka sakeng ka mona, wena o rapalle ka mono ka sakeng pele di fihla; di tle di nahane hore o shwele. Nna ke tla kwala monyako oo. Kaha lerako lena le leteletsana, di tla hloleha ho tlola. E tle e re ha ke kwetse, o tsohe, o di bolaye kaofela, re tla ja nama e be e re tene.' Ba haha lesaka lena, ba le qeta. Ha ba qetile yaba Mmutlanyana o a hoeletsa, e sale hoseng, a re: 'Diphoofolo tsohle, Taumoholo o shwele!'

Kgele, tsa phutheha. Tsa fihla tsa tlala lesaka ntate, tsa tlala lesaka diphoofolo, tsa tlala. Eitse ha di fella ka moo, ha Mmutla a ntse a kwala lesaka Tshwene a re: 'Aaa, ka Kgiba ruri ra e bona mehlolo re hodile.' A re: 'Mmutlanyana mofu eo wa hao eo ke wa neng?' Mmutlanyana a re: 'O hlokaetse ha bosiu bo wela fatshe.' Tshwene a phamola ngwana hae a mo lahlela ka mokokotlong. A nka lehlokwa a hlaba Taumoholo ka sebonong. Taumoholo a honyetsa marao. Tshwene a hlokomela hore o sa phela, yaba o tlola lebota a baleha.

Jwale diphoofolo tsena tse ding tsa nahana hore o sutumeditse ke Tshwene ka letsoho. Dinone le tse ding tse kang Ditshepe, Dithiane, diphoofolo tse tsebang ho tlola, tsa tlola lesaka. Ha sala tsena tse kgutshwanyane tsena tse sa tsebang ho tlola. Taumoholo a tsoha, a di rinya kaofela. Jwale ha bekwa nama moo, ha etswa dihwapa, ha beswa dinonneng tsena, ha phehwa. Ke ha Taumoholo a tima Mmutlanyana, a mo fa hanyenyane. Mona moo ho nonneng ho ja ha hotona feela. Mmutlanyana a sehelwa ho tsane tse kang di otile, tse se nang mafura. Mmutlanyana a re: 'Ntatemoholo, ha re rulele lerako lena e tle e re ha pula e tla, lerako lena e be e le ntho e kang ntlo, re tle re tsebe ho kena ka hara ntlo ena ya rona le nama ya rona.' Ba hela jwang, ba hela jwang, ba beha difate.

A re: 'Ntatemoholo, ho hle ho rulele wena, nna kaha ke matjato ke tla hula thapo ka hare ka mona.' Ba e rulela, ba e rulela, ba e rulela. Eitse ha eka e ya ho ya hodimo sehlohlolong, Mmutla a mo faseletsa mohatla. Mmutlanyana a tiisa.

Taumoholo a re: 'Mmutlanyana o ntlamelletse mohatla.' Mmutlanyana a re: 'Tjhe ntatemoholo, ke tla tla ke o fasolla. Rulela ka pele pula e se e le haufi le ho na.' Ba tswela pele ka ho rulela. A o tlama, a o ropa ka mane jwale Mmutlanyana. Pula ya fihla. Ha e qala ho fihla kapa e sa tla le mane, Mmutlanyana a tswa a e sehile e nonneng a re: 'O a e ja nama e tjee?'

'Hela Mmutlanyana, ke tla o bolaya ha nka ba ka theoha mona. Ka nnete ke tla o bolaya Mmutlanyana.' Ho realo Taumoholo.

Mmutlanyana a kometsa, a yo seha e nngwe. Pula ya fihla, ya na ka sefako se matla. Ha a utlwa Taumoholo a ntse a lla jwalo, ke ha Mmutlanyana a ntse a re: 'Ha se mo otle se dinaka! Ha se mo otle se dinaka!' Ya na jwalo ka sefako, yaba ya bolaya Taumoholo.

Yaba ke tshomo ka mathetho!

SEBOKO SA BAKOENA

Bakoena ke batho ba anang phoofolo ena e matla, e bohale e bitswang Kwena. E na le letlalo le mahwashe le meno a bohale haholo. Bophelo ba yona hangata bo metsing. Ke phoofolo e ntseng e kgona ho phela leha e se ka hare ho metsi. Bakoena le bona ba ntse ba fapana jwalo, ha ba ipolela bona ba di bolela jwana:

Bakoena ba ha Mahaseng ba ipolela ba re:

'Ke Mokoena wa Mahaseng,
Wa lepotlapotla le ja podi,
Modikoloha o ja kgomo,
Motho wa ha kgaka dira tsa Monyane Morathane,
E thula tse bokwana bo bonyane,
E di thula e di bolaye,
Hoba ntwana ha e lwanwe ka dikgoka feela.
Le ba basese ba a e lwana.'

[25]

POTSO YA 13: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela**

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa seboko kaofela.

TEMA YA H**SEBOKO SA BATLOKOA**

Batlokoa ke ba lelapa la boreneng, mme ba ana Nkwe. Batlokoa le bona ba ikarotse ka mekga e fapaneng. Re fumana Batlokoa ba ha Sekonyela, ba ha Tsotsetsi, ba ha Molefe, ba ha Sebilwane le ba bang. Le bona ba na le ditsela tse fapaneng tsa ho ipolela.

Ba bang Batlokoa ha ba ipolela ba re:

- 1 Ke letsibolo la Mokgalo wa Mmatjotjo,
- 2 Ngwana wa Rabosielo, lekgukuntsha kodu,
- 3 Motho a lo bona mmae,
- 4 A dule le mosadi wa hae,
- 5 A dule le Mmabosielo,
- 6 Motho wa Seboloka,
- 7 Motho eo e reng a tla shwa, a pongwe hlooho,
- 8 A sale a nyeketsa ka mohatlana,
- 9 Kgohledi ya basadi ba ditlebeso,
- 10 Mosadi ha a ja a iphehele,
- 11 Ha a sa iphehele o kgohlela lephako.
- 12 O re mang a iphehele, o patalletswe ke ngwanabo ntatae,
- 13 O mo patalletse thole sa nku e emere,
- 14 O mo tlohele atjhe le dimpampa,
- 15 Mpampa mpampa mpampa.

Ba bang ke Batlokoa ba ha Molefe:

- 16 'Ke Motlokoa wa ha Molefe,
- 17 Wa ha Molefe, wa ha Sebidi,
- 18 Wa Mmankgaodise wa ho nkgalefotha,
- 19 Le mohla nama e leng siyo ha motho
- 20 Wa ha Mmanthatisi a Motonosi.'

- 13.1 Bolela hore Batlokoa ba ana phoofolo efe. (1)
- 13.2 Qolla mantswe a tswang thokong a bontshang hore Batlokoa ke batho ba sa shweng habonolo. (1)
- 13.3 Hlalosa hore seroki se bolelang ka 'ho kgohlela lephako' molathokong wa 11. (1)
- 13.4 Ho ya ka kutlwisiso ya hao ebe Mmabosielo eo ho buuwang ka yena molathokong wa 5 ke mang? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 13.5 O ikamahantse le molathoko wa 12, hlalosa hore ke hobaneng ha monna wa Motlokoa a na le tumelo ya hore o lokela ho phehelwa ke mosadi. (2)

- 13.6 Bolela phapano pakeng tsa Batlokoa babo 'Mokgalo wa Mmatjotjo' le Batlokoa ba 'Molefe' ha ba iphafa. (2)
- 13.7 Hantlente 'Mmankgaodise wa ho nkgalefotha' ke mang? (1)

MMOHO LE

Bala qotso ena ya tshomo ya Phiri le Motho ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshomo kaofela.

TEMA YA I

PHIRI LE MOTHO

Ba re e ne e le Phiri a ntse a sela. Ka bomadimabe a tshwaswa ke sefi. Phiri a leka ho itshwasolla empa a hloleha. Qetellong a inehela Phiri. A ipolella hore o tla mpe a emele mofeti-ka-tsela. Ha feta Phokojwe. Phiri a re: 'Phokojwe ngwaneso, ha o sa nthusa wa mpa wa ntshwasolla? Ke tshwasitswe ke sefi sena, mme ke lapile ebile ke nyorilwe.'

Phokojwe ka bohlašana a araba: 'Ke a hana monna Phiri. O batla hore ha ke qeta ho o pholosa o tle o ntje.' Phiri a leka ho qekisa Phokojwe, empa Phokojwe a hana a iphetela. Ka mora nako ha tla feta motho. Motho ha a bona Phiri a tshwasitswe ke sefi a mo qenehela, mme a atamela. Phiri a be a se a re: 'Hela monna wa heso, a ke o nthuse hle kgabane o ntshwasolle, sefi sena se ntshwasitse.' Motho a araba ka hore: 'Ebe o ke ke wa ntja ha ke qeta ho o tshwasolla ke o pholosa?'

Phiri a re: 'Tjhe monghadi, nke ke ka o ja lekgale, ke a hlapanya monna wa heso. Ke a o tshepisa ke re ka nnete setsweng ke hole.'

Motho a tlosa tshepe e neng e notleletse Phiri, mme a mo tshwasolla lerabeng leo. Phiri a tswa, mme ha a qeta ho tswa a re ho Motho: 'Jwale o tsebe hore ke tlo o ja hoba ke shwele ke tlala.' Motho a kopa Phiri a se phakise ho mo ja. A re ba botse batho ba bararo hore ebe ke toka hore e re ha o thusitse motho, ebe motho o batla ho o tsohela matla le ho o bolaya na. Phiri a dumela mme ba tsamaya, ba tsamaya, ba tsamaya, tseleng ba kopana le Tweba. Motho a botsa Tweba a re: 'Tweba ebe ke toka hore o thusitse motho, ha a qeta a be a batla ho o bolaya?'

Tweba a re: 'Tjhe, ha se toka ho hang.' Motho a re: 'O a utlwa he Phiri?' Phiri a nna a ngangella a batla ho ja motho. 'Jwale o tsebe ke tlo o ja, hoba ke shwele ke tlala,' Motho a kopa Phiri hore a se phakise ho mo ja. A re ba botse batho ba bararo hore ebe ke toka hore ha o thusitse motho, ebe motho o batla ho o tsohela matla le ho o bolaya na.

- 13.8 Ho latela sebopelo sa ditshomo, na o ka re pulo ya tshomo ee e nepahetse? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 13.9 O ipapisitse ketsahalong e itseng ya tshomo ena, hlalosa moelelo wa maele ana, 'Ke ntja ya seloma mokgoki' ho ya ka kutlwisiso ya hao. (2)
- 13.10 Hlalosa mookotaba le molaetsa wa tshomo ena. (2)

13.11 Kgetha karabo e nepahetseng e hlalolang polelo e latelang. Ngola feela tlhaku (A – D) e bapileng le karabo eo o e kgethang.

Phiri ke mofuta wa mophetwa eo re ka reng ke ...

A molwantshi.

B molwantshuwa.

C mothusi.

D mofapanyi.

(1)

13.12 Kgohlano e hlahellang tshomong ee e hlohleletswa ke eng?

(1)

13.13 Ho latela ditaba tsa tshomo ena, o ka re Phokojwe ke mophetwa wa semelo se jwang? Tshehetsa karabo ya hao.

(2)

13.14 Bohlokwa ba phetapheto ee, 'ba tsamaya, ba tsamaya' ke bofe tshomong?

(1)

13.15 Ho ya ka wena ebe o nahana hore motho o entse qeto e nepahetseng ka ho tshwasolla Phiri? Tshehetsa karabo ya hao.

(2)

13.16 Seabo sa Tweba ke sefe ntshetsopeleng ya ditaba tsa tshomo ee?

(2)

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA

Araba potso ya buka eo o ithutileng yona feela karolong ena.

Haeba o arabile potso ya moqoqo KAROLONG YA B, araba dipotso tse kgutshwane karolong ena. Athe haeba o arabile dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA B, jwale o tlameha ho araba ya moqoqo.

POTSO YA 14: POTSO E TELELE YA MOQOQO

SEYALEMOYA – RH Moeketsi

'Sekgobo sa Tshifanalehata' – J Radebe

Sekaseka tshwantshiso ya 'Sekgobo sa Tshifana lehata', mme o bontshe kamoo mona le lefufa di susumetsang kgohlano pading ena kateng. Sebedisa dihloohwana tsena tse latelang ho rala karabo ya hao. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswa a 400–450.

- Tharahano
- Sehlohlolo
- Phethelo

[25]

POTSO YA 15: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

SEYALEMOYA – RH Moeketsi

'Ha le thakgiswe' – M Leduma

Bala qotso ena e latelang ka hloko, ebe o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa terama yohle.

TEMA YA J

(Ke bosiu bo latelang, ha Kotopi. Ho robetswe mme yena o ntse a phofa.)

SEBUWENG: Motho a tla a re hlobaetsa boroko, basadi! Kotopi Kotopi, tsoha, na o a utlwa hore o ntse o phofa o reng?

KOTOPI: Mmm ... o re ke eng? Hai ...

SEBUWENG: O ntse o phofa! A ke o ntjwetse mona o ntse o lorang?

KOTOPI: Ho lora ke ntse ke lora, empa ha ke tsebe hore na ke ntse ke lora eng!

SEBUWENG: Na ho ke ho etsehe hore motho ya tshwanang le wena a lore empa a be a sa tsebe hore na o ntse a lorang?

KOTOPI: E, hangata ho ye ho etsahale.

SEBUWENG: E seng ke taba ela eo ke o jwetsitseng yona ya ho bolawa ha Moletsane ka sehloho?

KOTOPI: Hantientle le re Moletsana o bolailwe ke mang?

SEBUWENG: Ha ho tsejwe, empa dipuo di se di ntse di belaela Makau hobane ha a bolawa feela, ebile o retlilwe.

KOTOPI: Sebuweng, ke mang ya buang ka moo? Hei o mang! Nna ha se nna, ke Rampou.

SEBUWENG: Kotopi, ha se wena! Ha se wena ya entseng jwang?

KOTOPI: Hei monna tswa o tsamaye ha ka mona o lebe ha Rampou.

SEBUWENG: Kotopi o ntse o bua le mang? Kotopi, ke ne ke tjho ka re ho tla ba tjena. O ratile leruo ha ke tsebe jwalo ka eng. Na ke wena le Rampou ba retlileng Moletsane?

KOTOPI: Thola, o leshano ha se nna!

SEBUWENG: Tseba hore tlalo la motho ha le thakgiswe, empa ke re la Moletsane, lona le tla thakgiswa hodima mahetla a hao. Kotopi o ne o le kae maobane bosiu? O ne o le kae Kotopi, bua ...!

- 15.1 Ho dibapadi tsee tse pedi, ebe sebakadi seo e leng sa sehlooho ke mang? (1)
- 15.2 Sebakadi sena se kgathatsang Kotopi hoo a qetellang a phofa, se etsa hoo ka lebaka lefe? (1)
- 15.3 Nnetefatsa maele ana a reng: 'manganga a ja monga ona' ka ho qolla ketsahalo E LE NNGWE tshwantshisong ena e totobatsang seo. (1)
- 15.4 Ke mofuta ofe wa tikoloho eo diketsahalo tsa tshwantshiso ena di etsahalang ho yona? (1)
- 15.5 Bontsha kamoo bofokodi ba sebakadi sa sehlooho bo iponahatsang kateng tshwantshisong ena ka ho qolla ketsahalo E LE NNGWE feela. (2)
- 15.6 Qolla ketsahalo E LE NNGWE e bontshang kamoo tomatso e hlahellang kateng tshwantshisong ena. (2)
- 15.7 Bolela hore Sebuweng ke sebakadi sa mofuta ofe. (1)
- 15.8 Hobaneng ha Sebuweng a ne a belaela hore Makau ke yena ya bolaileng Moletsane? (2)
- 15.9 Hlalosa semelo sa Makau. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso/terama yohle.

TEMA YA K

(Ke bosiu ba lona tsatsi leo, Kotopi o tswile ha hae mme o eme kaekae mafifing, ka tlasa sefate.)

KOTOPI: Ka nnete ke na le lelapa le ratang boroko. Ka tswa ka tlong ka ba ka tsamaya ho se le ya mong wa bona ya nkutlwang. Feela ba entse hantle ba se ke ba nkutlwa ba ne ba tla nyopisa merero ya ka. Hao banna Rampou o kae, ho neng ke eme sefateng se! O itse re tla kopanela mona ...

Ka nnete Rampou o tebile, ke mang motho eo ya reng ke yena eo re lokelang ho mmolaya? Butle. Ke bomang mafifing mane, mohlomong ke yena. Ehlile! Hela wa heso, ho jwang na?

RAMPOU: Ke ya kgolwa o ne o se o maketse hore na ke hokae, ke a tla kapa ha ke sa tla na.

KOTOPI: Ka nnete ke ne ke se ke maketse feela hore na ho etsahetse eng!

RAMPOU: Ke tseba metsamao ya hae, ke ne ke ntse ke mo emetse hore a tswe pele a tlo etsa ntho tsa hae. Feela o se a ntse a fihlile.

KOTOPI: Rampou, hantlentle motho eo o hanang ka lebitso la hae eo, ke mang?

RAMPOU: Karabo ya ka e kgutshwanyane! Ke fumane motho eo e leng yena eo o mmatlang, ho latela sebopeho sa motho ya batlwang ke ngaka ya hao. Hore na motho eo ke mang, eno ha se taba ya bohlokwa.

KOTOPI: Monna, na motho eo wa hao, ha o nahana, ha se motho eo ke mo tsebang?

RAMPOU: Eno e ntse e se taba ya bohlokwa, ya batlang leruo ke wena. Hore na o le fumana ka motho eo o mo tsebang kapa eo o sa mo tsebang, ha se taba ya bohlokwa.

KOTOPI: Jwale o hokae motho eo wa hao?

RAMPOU: Motho eo ha se wa ka, ke wa hao le Makau, nna ke kene feela bitsong la hobane ke tlo fumana tjehelete.

- 15.10 Bolela morero wa mongodi wa ho kgalehisa ba lelapa la Kotopi nakong eo Kotopi a neng a lokela ho ya kopana le Rampou bakeng sa ho retla Moletsane. (1)
- 15.11 Sepheo sa mongodi sa ho sebedisa lewa la botshwantshisi la boipuiso/soliloko ke sefe? (1)
- 15.12 Bolela phapano e teng pakeng tsa tumelo eo batswadi ba Kotopi ba neng ba e na le yona le eo Kotopi a neng a e na le yona mabapi le ho ba morui. (2)
- 15.13 Ke mothinya ofe o sa lebellwang o hlahisitsweng ke diketso tsa Kotopi le Rampou tshwantshisong ee? (2)

- 15.14 Dikarabo tsa Rampou tse qotsong, di tjobela mmadi pele ketsahalong efe tshwantshisong ena? (2)
- 15.15 Qolla ketsahalo E LE NNGWE e re bopelang sehlohlolo sa tshwantshiso ena, o be o hlalose hore hobaneng o realo. (2)
- 15.16 Phethelo/Qetelo ya terama ee, e totobatsa maikutlo a jwang? Hobaneng o realo? (2)
- [25]

POTSO YA 16: POTSO E TELELE YA MOQOQO

HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki

Sekaseka tshwantshiso ena mme o bontshe kamoo **mona** le **lefufa** di susumetsang kgohlano tshwantshisong ena kateng. Sebedisa dihloohwana tsena tse latelang ho rala karabo ya hao. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

- Sesosa sa kgohlano
- Tharahano
- Sehlohlolo
- Phethelo

[25]

POTSO YA 17: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso yohle.

TEMA YA L

MOLEFI:	Banna, le nna ke tseba ho fereha. Kapa le nahana hore ha ke le mookamedi ha ke tsebe ho ipuella? Ke ile ka qamaka banna dikopanong, le dithutong tsa boitjhoriso, tse mona tse atisang ho hlophiswa ke mmuso.
NGATANE:	Empa nna Jwalane ha ke qale ho mmona.
JWALANE:	Hao ebe o ne o mpona hokae aubuti Ngatane?
NGATANE:	Ekaka nkile ka o bona habedi hararo o kena ofising ya Molefi.
MOLEFI:	Tjhe, moo teng e ka nna yaba ke nnete. Ke realo hobane ha ho nako Jwalane a tlang Maseru ka mosebetsi, ebe ha a fapohela ofising ya ka.
JWALANE:	Hao ha pepeta lona le le babedi feela, eo e mong o tholetse eng? Kana ho thwe o mang wena aubuti? Be! Aubuti Mofammere.

MOFAMMERE:	Tjhe ke tla nne ke bue ha nako ya teng e fihla. Jwalane, ke ne ke rata ho lokisa taba e nngwe pele le ka tswela pele ka moqoqo wa lona.
MOLEFI:	Ke taba efe jwale eo o batlang ho e lokisa wa hae?
MOFAMMERE:	Ke ne ke rata ho lemosa Jwalane hore boNgatane ha ba pepete, empa ba a qoqa.
RAMAFOTHOLE :	Mofammere wena ka mokgwa oo o latelang kateng. Ha e le nna ke bona ho se phoso ya letho eo Jwalane a e entseng. Ausi Jwalane, o se ke wa ba wa nkela ditaba tsa Mofammere hloohong. Ka mehla ke motho ya phethophetolang taba le ho e phetlaphetla.
MOLEFI:	Banna e-e, kana re etsa jwang?
NGATANE:	Ha re tsebe. Wena o ne o rerile ho etsa jwang?
MOLEFI:	Nna ke ne ke rerile hore re ye dijong Lesotho Sun Hotel kaofela ha rona, mme ha re qeta re be re ye ilo shebella sehlopha se mona se tummeng, se ho thweng se tliilo bina hoteleng eo, mantsiboyeng a lona letsatsi lena.

- 17.1 Ho ya ka puisano ee, ke lentswe lefe le sebedisitsweng ke Jwalane le bontshang hore o a tella ebile ha a tsotelle maikutlo a batho? (1)
- 17.2 Fana ka sebakadi SE LE SENG se ka sehloohong seo e leng molwantshi tshwantshisong ena. (1)
- 17.3 Tsela eo Montsheng a ileng a amohela ho lahlwa ke Molefi kateng kamora hore Molefi a mo ntshetse bohadi e mo hlahisa e le motho ya jwang? (2)
- 17.4 Bohlokwa ba boipuiso ba Mapetla nako le nako tshwantshisong ee ke bofe? (2)
- 17.5 Ha o sekaseka diketsahalo tsa tshwantshiso ee, o ka re lehloyo la Mapetla ho ba ha Pitso le susumetswa ke eng? (2)
- 17.6 Ebe o ka re Mojabeng ke sebakadi sa mofuta ofe tshwantshisong ena? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 17.7 Bapisa tikoloho ya Roma ha Mafefowane le ya Mafotholeng, mme o bontshe ho fapana ha dibaka tsena ka diketsahalo tse itseng. (2)
- 17.8 Bontsha kamoo tomatso tshwantshisong ena e hlahiswang kateng, mme o ipapise le kgetho ya Molefi ya dikgarebe. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso yohle.

TEMA YA M

KGOLWANE: Sware, ka mokgwa oo kgaitsemi le motjhana ba buileng ka teng, ke utlwisisa eka ha o na ngaka e lebetseng lelapa lena la hao. Na ebe kutlwisiso eo ya ka e nepahetse?

PITSO: Ho fela ho le jwalo sware. Rona bakeresete ha re dumele ho dintho tseo tsa bahetene. Ke dumela hore tabeng ena ya Jwalane ha ho na ditlhare tsa letho tse sebedisitsweng. Hoo e leng nnete ke hore babo Jwalane, le yena Jwalane ka boyena ke batho ba bolotsana. Ke re ha ba tshepahale hobane ha ba a ka ba tloha ba boletse hore Jwalane o na le ngwana le monna e mong nakong eo mora enwa wa ka a ntseng a mo fereha, le nakong eo a seng a ratana le yena. Jwale ke batla ho tseba hore na ditlhare di kena jwang mona?

KGOLWANE: Sware, ke bona eka o tla tshirelwa ke ntlha ya bohlokwa tabeng ena. Seo ditlhare di ka se etsang ke ho dihela motho bathong ba bolotsana jwalo ka bana bao re seng re wetse ho bona; kapa di etse hore motho a hane lehohonolo la hae; kapa di etse hore a senyehelwe ke mosebetsi; kapa di etse hore a hlalhelwe ke bomadimabe bofe kapa bofe. Ka tlasa mabaka ana ao ke qetang ho o bolella wona, ke dumellana le mohopolo wa Mojabeng le Disebo ha ba re o itlhahlobe; o be o tiise lelapa la hao. Le hona sware, o lokela hore o batle ngakatjhitja eseng ngakana-ka-hetla.

PITSO: Sware, nke ke ka bitsa batho bana bao ...

- 17.9 Ha Kgolwane a re motho ke ngakana-ka-hetla o bolela eng? (1)
- 17.10 Ebe Kgolwane ke mofuta ofe wa sebakadi tshwantshisong ee? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 17.11 Bontsha kamoo kgetho ya Molefi ya basadi e nnetefatsang maele a Sesotho a reng 'Mofuta ha o nkgwe ka nko e se qoba la kwae'. (2)
- 17.12 Na o bona eka batswadi ba Morongwe ba ne ba hlile ba sa tsebe tsamaiso ya ho thethesa bohadi kapa ba ne ba iketsisa? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 17.13 Akaretsa ditaba tse neng di sa jese ditheohelang tse ileng tsa etsahala mohla letsatsi la lenyalo la Molefi le Morongwe. (2)
- 17.14 Ebe ketso ya Jwalane ya ho ratana le Ngatane a sa hlala Molefi e nepahetse? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80